

OŠ BISTRA
BISTRANSKA 30
10298 BISTRA

OCJENJIVANJE UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

PREDAVAČ: Iris Ilenić

U Poljanici, 28.12.2010.

UVOD

Gotovo svakog dana učitelji i profesori provjeravaju i ocjenjuju znanja svojih učenika. Često čujemo od učitelja da učenici neće učiti ako ne dobivaju ocjene, neće pisati domeće zadaće ako ih se ne ocjenjuje, neki učitelji ne mogu održati razrednu disciplinu bez prijetnji negativnim ocjenama. No, je li to baš tako?

U Waldorfskim školama na primjer već više od 80 godina nijedan učenik nije dobio brojčanu ocjenu, niti ponavljao razred, ali učenici hoće učiti i pisati domeće zadaće. I u hrvatske škole uvedena u zadnjih pola stoljeća uvedena je praksa opisnog ocjenjivanja, pa bez obzira što učenici nisu dobivali brojčane ocjene, mnogi od učenika su pisali domaće zadaće i učili. Dakle, školske ocjene nisu presudne kao motivacija za učenje i motivacija za školske aktivnosti.

Djeca u školu dolaze neopterećena školskim ocjenama. Ona žele učiti, igrati se, družiti se i uživati u brojnim aktivnostima. Zarađivanje školskih ocjena se nauči jer to mi odrasli želimo, jer to već stariji učenici imaju, jer to roditelji očekuju, itd.

Ako učenici uvide da se preko tih naših brojčanih ocjena mogu ostvariti neki za njih važni životni ciljevi, oni će izvršavati školske obveze samo ako za to budu nagrađivani školskim ocjenama.

Ali, po kojim mjerilima ih nagrađivati školskim ocjenama? Kojim aktivnostima pridružiti koju ocjenu? To su pitanja koja si postavljaju brojni učitelji i učiteljice, vjerojatno zato što o jednoj tako važnoj stvari kao što je ocjenjivanje učenika postoji zapravo vrlo malo literature, odnosno nigdje nije točno određeno koliko znanja mora usvojiti neki učenik da bi ga se ocijenilo pozitivnom ili pak negativnom ocjenom.

ZNANJE I OCJENA

Kod nas se u ocjenjivanju rabi skala od 5 stupnjeva. Brojevi na toj skali su konkretnizirani opisnim pridjevima: (1) nedovoljan, (2) dovoljan, (3) dobar, (4) vrlo dobar, (5) odličan. No, koje znanje učitelji trebaj pridružiti tim ocjenama?

Ako govorimo o riječi "dovoljan" jasno je da se radi o znanju i sposobnostima za koje se ocjenjuje da će biti dovoljni za nastanak učenja i napredovanje. Ali, kako procijeniti i odrediti što je "dovoljno" u matematici i materinjem jeziku?

Osnovna škola je obvezna za svu djecu. Pedagozi i psiholozi smatraju da u osnovnoj školi svakom djetetu treba omogućiti postizanje uspjeha. Ta pedagoška paradigma označava se sintagmom "pedagogija uspjeha za sve." Dakle, polazi se od pretpostavke da su sva djeca sposobna i da svi trebaju završiti tu školu, uz uvjet da sudjeluju u svim ili većini planiranih aktivnosti.

To znači da se u obveznoj školi ne smije događati ništa što na bilo koji način ugrožava dječje zdravlje. Osnovna škola je samo jedna karika u lancu "cjeloživotnog učenja". U osnovnoj školi nije dovoljno usvojiti znanja ako se uz ta znanja ne steknu i neke važne sposobnosti i kvalitete ličnosti, kao na primjer sposobnost i motiviranost za samostalno cjeloživotno učenje. To znači da u osnovnoj školi nije najvažnije (ili nije dovoljno) zapamtiti određene činjenice, pravila, definicije, formule, zakone i slično, već je važno naučiti služiti se "znanjem" jer za kasniji život i školovanje ponekad su kvalitete ličnosti važnije od "glave punе informacija."

Cjelokupna organizacija osnovne škole nastoji pratiti standarde nekog imaginarnog prosječnog učenika, a zapravo nijedan učenik nije prosječan. Svaki od njih ima svoju individualnost, a od škole i učitelja se očekuje da tu individualnost uvažavaju u svakodnevnim školskim aktivnostima, pa i uz školsko ocjenjivanje.

SUSTAVI OCJENJIVANJA

Kao što je već spomenuto učitelji gotovo svakoga dana provjeravaju i ocjenjuju znanje svojih učenika. Takva kontrola njihovih obrazovnih postignuća ima najmanje dvojaku ulogu:

1. omogućuje dobivanje podataka o tome s kakvim uspjehom učenici stječu predmetne sadržaje
2. osigurava im dobivanje povratne informacije o svojem nastavnom radu

No, ovako određena funkcija ocjenjivanja prepostavlja da je učiteljeva ocjena točna, objektivna, pouzdana. Samo će u tom slučaju sve posljedice takvih ocjena, za učenike i učitelje biti logične i opravdane. Ali, tradicionalno školsko ocjenjivanje je neobična situacija gdje mjerjenje učeničkog znanja vrši učitelj kao mjerilac i mjerni instrument.

Školsko ocjenjivanja znanja je posredno mjerjenje, pa učitelji tradicionalnim ispitivanjem mjere učeničke odgovore. No, međutim na učeničko odgovaranje utječe niz faktora koji remete i smanjuju primjerenost odgovora, pa se time uopće dovodi u pitanje i sama točnost mjerjenja.

Utjecaj tih nepoželjnih faktora može biti :

- a) nedovoljna jasnoća i neodređenost odgovora
  - b) učenikove verbalne mogućnosti
  - c) njegova mogućnost opažanja i vještog korištenja percipiranim podacima
  - d) emocionalna otpornost
- a) Na tradicionalnom školskom ispitu često se događa da učenik na učiteljeva pitanja daje nepotpune i nejasne odgovore. Da bi učitelj mogao procijeniti takav nedovoljno jasan i određen odgovor, on ga najprije pokušava shvatiti i razumjeti. No, međutim baš zbog neodređenosti odgovora učitelj će prema svom raspoloženju i načinu na koji je shvatio i interpretirao odgovor, dati odgovarajuću ocjenu. Ocjena može biti različita kod različitih učitelja jer oni nejednako interpretiraju iste đačke odgovore.
- b) U učenikovu odgovoru na ispitu, osim znanja očituje se i njegova sposobnost vještog operiranja govornim simbolima, rječitost i sposobnost razumijevanja jezičnih izraza. Pošto te sposobnosti nisu jednake kod svih učenika, na ispitu bolje ocjene dobivaju elokventniji učenici jer oni s lakoćom reproduciraju i jezično oblikuju naučene sadržaje, te se mogu izražavati onako kako od njih traži učitelj. Oni učenici koji ne posjeduju te sposobnosti dobivaju lošije ocjene.
- c) Dok učitelj prati učenikove odgovore na njegova pitanja, učitelj hotimičnim ili nehotimičnim reakcijama (iskazanim verbalno, gestama, mimikom lica i sl.), učeniku daje do znanja da je ono što govori točno ili netočno. Snalažljiv učenik prati takve informacije koje mu daje učitelj, te prema tome može korigirati svoje odgovore. Ako pri tome brzo reagira, učitelj će rijetko primijetiti da mu je on sam najviše pomogao pronaći ispravan odgovor. Drugim riječima, učenik koji je dobar opažač i koji je brz u svojim reakcijama, na ispitu će dobiti bolju ocjenu od učenika koji približno jednako zna, ali nema takve mogućnosti opažanja i reagiranje.

d) Svaka ispitna situacija kod učenika izaziva emocionalnu uzbuđenost koja može biti nejednaka intenziteta. Laka uzbuđenost djeluje povoljno na kvalitetu odgovora jer učenika usmjeruje na sadržaje ispita i potiče angažiranje njegovih različitih intelektualnih funkcija. No, jaka emocionalnost blokira složenije mentalne funkcije; posljedica je nesigurnost i nespretnost u oblikovanju odgovora, pa u težim slučajevima izaziva djelomičnu amneziju. Pojave takva stanja su: otežano rasuđivanje, duži ili kraći zastoji mišljenja, djelomičan ili potpun gubitak sjećanja na sadržaje prethodnog učenja, poremećena sabranost i slično, te na vanjskom tjelesnom planu: tipično lagano podrhtavanje, znojenje, bljedilo lica. Tradicionalni školski ispit održava se u razredu pred svim učenicima. Ispitivanja su pokazala kako prisutnost skupine može imati olakšavajuće, ali i inhibicijsko djelovanje. Naravno, na emocionalno otpornijeg učenika skupina će djelovati poticajno i uvjetovati lakšu reprodukciju znanja, dok će u emocionalno labilnijeg učenika izazvati inhibitorne procese koji će mu otežati iskazivanje znanja.

Neka ispitivanja pokazuju da su, ako se određena intelektualna aktivnost obavlja uz prisutnost većeg broja osoba, rezultati te aktivnosti će biti manji nego kad obavljanju te aktivnosti prisustvuje samo jedna osoba.

Iz toga proizlazi da učitelj ne može na ispitu izbjegći te okolnosti, dakle on osim učenikova znanja mjeri i njegove osobine i sposobnosti koje nisu usko povezane s učenikovim znanjima. Ocjena zapravo postaje nekakva jedinstvena mjera razvijenosti učenikovih vrlo različitih osobina i karakteristika.

NASTAVNIK KAO MJERNI INSTRUMENT

Od svakog dobrog mjernog instrumenta zahtjeva se da ima određena metrijska svojstva, kao što su točnost, objektivnost, pouzdanost i osjetljivost.

Kad bismo taj zahtjev primijenili na školsko ocjenjivanje, ocjena na ispitu morala bi biti određena samo znanjem ili bar učenikovim odgovorima, a nastavnik kao mjerni instrument ne bi uopće smio utjecati na vrijednost ocjene. No, u praksi situacija izgleda posve obrnuto: ocjena više zavisi od ocjenjivača nego od učenikovog odgovora, tako da je za učenika važnije tko ga ispituje nego koliko je njegovo poznavanje gradiva.

- a) *Točnost*- ako taj izraz dovodimo u vezu s učiteljima koji ocjenjuju učenike možemo se upitati u kojoj mjeri oni ocjenjuju samo znanje, a ne simpatičnost učenika, njegovu urednost, elokventnost itd.
- b) *Pouzdanost*- dovodi nas u vezu s odgovorom na pitanje "možemo li se i u kojoj mjeri osloniti na rezultat koji smo dobili mjerjenjem". Npr. ako dva ili više učitelja mjere znanje nekog učenika trebali bi dobiti isti rezultat, no kad je u pitanju čovjek, tj. učitelj kao mjeritelj to nije moguće postići, kao na primjer kod mjerjenja metrom, vagom i sl. jer se tu javlja mnogo različitih utjecaja koje nije moguće eliminirati.
- c) *Objektivnost*- bitno obilježje svakog mjernog instrumenta, pa i čovjeka kao ocjenjivača. Kada govorimo o školskom ocjenjivanju tu se radi o postavljanju takvih pitanja i zadataka uz koje će se više ispitivača i ocjenjivača složiti da je dogovor ispravan i da zadovoljava najvišu ocjenu. Zbog takvih razloga u školskim ispitivanjima postavljaju se pitanja na koja ni sam učitelj neće znati pouzdano kako glasi točan odgovor, pa je takva situacija u ocjenjivanju izvor subjektivnosti.
- d) *Osjetljivost*- instrument je osjetljiv ako se njime mogu uočiti i male razlike u veličini onoga što se mjeri, no učitelj kao procjenitelj i ocjenjivač ne može uočiti i razaznati male razlike u znanju i sposobnosti koje procjenjuje. Iako neki učitelji skalu od 5 ocjena razvlače na više kako bi se uočile finije razlike u znanju, pa tako susrećemo izvedenice kao što su: 1, 1+, 1/2, 2-, 2/3, 3-, 3, 3+, 3/4, 4-, 4/5, 5-, 5, 5+, no trebalo bi izbjegavati ovakve izvedenice.

FAKTORI KOJI OVISE O NASTAVNIKU KAO MJERNOM INSTRUMENTU

Proučavanja kojima je bila svrha da utvrde objektivnost, pouzdanost, osjetljivost i valjanost učitelja kao mjernih instrumenata istaknula su niz činjenica koje dokazuju da su nastavnici slabi mjerni instrumenti.

Subjektivni faktori nastavnika ocjenjivača:

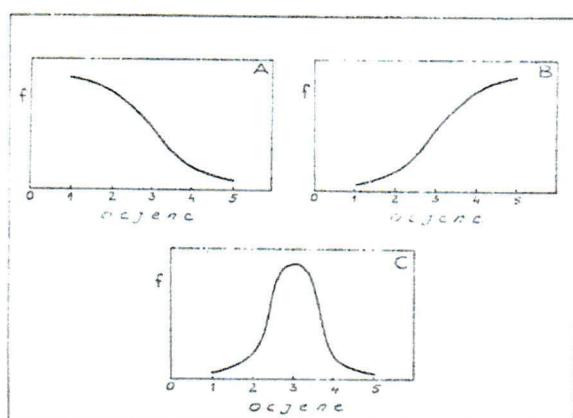
1. OSOBNA JEDNADŽBA

U školskom procjenjivanju znanja učiteljeva osobna jednadžba očituje se u tendenciji neopravdanog podizanja ili neopravdanog spuštanja kriterija procjenjivanja, što ima za

posljedicu da se učenički odgovori na ispitu nagrađuju nižim, odnosno višim ocjenama.

Iako, ima i učitelja koji se žele držati zlatne sredine.

Ocenjivače s visokim mjerilom učenici nazivaju "strogim" ispitičima, one s niskim kriterijima "blagim" ispitičima, a one sa središnjim kriterijima "umjerenima".

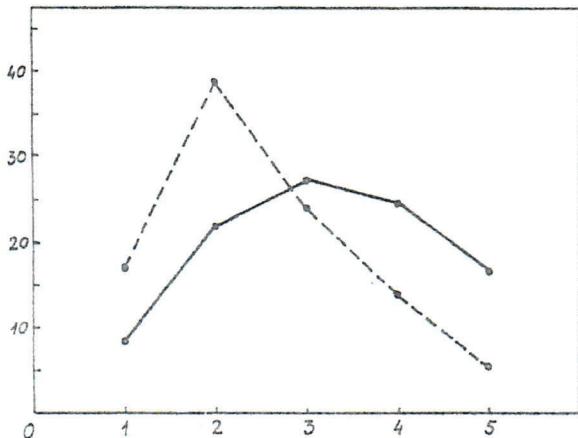

Distribucija ocjena strogog (A), blagog (B) i umjerenog (C) učitelja ocjenjivača

No, međutim promjene kriterija mogu izazvati i nekontrolirani faktori kao što su umor, zdravstveno stanje učitelja, osobne i obiteljske brige, odnos učenika prema nastavniku, te slično, tako da "strog" učitelj postaje ponekad blag, a "blag", a "blag" učitelj ponekad postaje strog.

Do pogreške u procjeni znanja dolazi zbog toga što u praksi nisu jasno definirani ni programi, ni kriteriji procjenjivanja. Nije poznato koliko učenik mora udovoljiti na ispitu da bi dobio određenu ocjenu, pa će učitelj programe interpretirati prema vlastitom nahođenju.

Ocenjivanje je za učitelje u većoj ili manjoj mjeri stresna aktivnost i prema njoj imaju pozitivan ili negativan stav. Istraživanja su pokazala kako su učitelji s pozitivnim stavom pretežno blagi, a učitelji s negativnim stavom pretežno strogi u procjeni učeničkih znanja. Zaključak tog istraživanja je da stav učitelja prema ocjenjivanju utječe na njihovu osobnu jednadžbu.

Ocjene učitelja s pozitivnim i negativnim stavom prema ocjenjivanju

2. HALO- EFEKT

Halo- efekt je vrlo česta pojava u školama gdje se učenik ocjenjuje s općim mišljenjem ili se ocjena povodi za mišljenjem drugih nastavnika. To znači da se halo- efekt u školama pojavljuje u svoja dva pojedinačna oblika; kao homohalo- efekt i heterohalo- efekt. Iz prakse ocjenjivanja poznata je činjenica da će na ispit učenik biti ocijenjen onaj učenik o kojem nastavnik ima dobro mišljenje, kao i onaj koji iz više školskih predmeta ima dobre ocjene. U obrnutom slučaju učitelj će biti strog i radije davati slabije ocjene.

Ispitivanja su pokazala da je utjecaj halo- efekta u školskom procjenjivanju znanja zaista velik i da ta subjektivna pogreška učitelja kvari vrijednost ocjene kao pokazatelja znanja.

Više autora smatra kako se ta pogreška može umanjiti tako što će se procjenjivači (učitelji) upoznati s pojmom halo- efekta, te ukoliko se procjenjivači uvježbaju i u početku rada stalno nadziru, te prema potrebi ispravljaju dok se ne stabiliziraju pravi i poželjni oblici njihova ponašanja.

3. "LOGIČKA" POGREŠKA

U situaciji procjene "logička" pogreška se redovito pojavljuje kada učitelj misli da su određeni sadržaji iz različitih predmeta nužno povezani, pa na osnovi takva rasuđivanja jednako i procjenjuje. Na temelju takvih rasuđivanja, čak i za nejednako iskazana znanja daje jednaku ocjenu.

4. POGREŠKA SREDINE

Subjektivna pogreška, nazvana pogreškom sredine, očituje se u učiteljevu nastojanju da učenička znanja pretežno procjenjuje ocjenama koje na ljestvici zauzimaju središnju poziciju, pritom zanemarujući i veće razlike u kvaliteti njihovih odgovora na ispit.

5. POGREŠKA DIFERENCIJACIJE

Događa se kada učitelju nije dovoljna ni ljestvica od 5 ocjena već ih nadopunjuje međuocjenama.

6. POGREŠKA KONTRASTA

Pojavljuje se kad mjerilo ocjenjivanja oblikuje prema već ispitanim učenicima. Na primjer, ako je učitelj ispitao prvo nekoliko po znanjima najboljih učenika, kriterij ocjenjivanja prilagodit će kvaliteti njihovih odgovora. Dođu li zatim na ispit po znanjima slabiji učenici, dogodit će se da će zbog prije toga formirana visokog mjerila učitelj podcijeniti njihova znanja.

Pogrešci kontrasta slična je tendencija ocjenjivanja prema kvaliteti učeničke skupine. Ona zapravo znači da učitelj u razredu koji je po znanjima općenito "bolji" ima visoko mjerilo ocjenjivanja pa time i veće zahtjeve u pogledu učeničkih znanja na ispitima. U "slabijem" razredu učiteljev je kriterij ocjenjivanja niži pa su time i njegovi zahtjevi što se tiče znanja na ispitima umanjeni. Zbog tih razlika isti učenikov odgovor može biti različito ocijenjen prema tome u kojem je razredu.

FAKTORI KOJI OVISE O TEHNICI ISPITIVANJA I OCJENJIVANJA

Pošto učiteljima nije poznato koliko predmetnog sadržaja učenik mora savladati da bi dobio određenu ocjenu, te u nedostatku propisane tehnike ispitivanja, učitelji oponašaju svoje uzore ili prema vlastitom nahođenju oblikuju svoje načine ispitivanja. U mnoštvu individualnih tehnika možemo izdvojiti *pismeno i usmeno ispitivanje*.

Usmeno ispitivanje se svodi na dva tipa:

- a) **PASIVAN TIP**- učitelj postavlja pitanje, te ostaje pasivan dok učenik odgovara
- b) **AKTIVAN TIP**- učitelj postavlja pitanje, te različitim potpitanjima i dodatnim objašnjenjima navodi na ispravan odgovor

Postoje primjeri kad se isti učitelj već prema svojem raspoloženju u jednoj ispitnoj situaciji ponaša čas na jedan, a čas na drugi način.

Pri pasivnom načinu ispitivanja kvaliteta učeničkog odgovora ne ovisi samo o znanjima koja je učenik usvojio već i o njegovim verbalnim sposobnostima, emocionalnoj

stabilnosti i drugo. Upravo zbog svih tih razloga koji su izvan znanja, učitelj će na ispitu najčešće podcijeniti učenička znanja.

Kod aktivna tipa ispitivanja važnost se stavlja na prepoznavanje sadržaja jer iz većeg ili manjeg broja potpitanja i objašnjenja učeniku preostaje samo da identificira one dijelove predmetne građe na koje ga učitelj navodi. U takvom tipu ispitivanja učitelj će najčešće učenička znanja precijeniti.

Na kvalitetu odgovora može utjecati i oblik pitanja jer učenicima nije svejedno postavlja li učitelj uglavnom sugestivna ili nesugestivna pitanja. Sugestivna pitanja sadrže odgovor ili ograničuju odgovor na samo neke mogućnosti, pa je učeniku lakše odgovoriti. Nesugestivna pitanja su prikladnija, no mogu biti preopširna pa na taj način djelovati sugestivno i učenika čak navesti na pogrešan odgovor, ili mogu biti prekratka, pa učeniku nisu dovoljno razumljiva.

Kod pismenog ispitivanja prednost bi bila u tome što su svi učenici stavljeni pred jednake zadatke. Testovi znanja u kojima su pretežno zadaci objektivnog tipa, mogli bi biti najpouzdanije mjerilo znanja učenika, ali i to bi ovisilo o vrsti pitanja (mogućnost pogađanja odgovora i subjektivnim mogućnostima učenika (kvaliteta čitanja, pismeno izražavanje, povezivanje sadržaja i dr.)

ZAKLJUČAK

Ocenjivanje je bitan segment ukupnih školskih zbivanja i nastavnih kurikuluma, te bitan čimbenik školskog ozračja. Učitelji i učiteljice tijekom studija nisu dovoljno pripremljeni za posao vrednovanja i ocenjivanja, pa bi im to trebao biti glavni sadržaj i aktivnost u kontekstu cjeloživotnog učenja. No, u svakom slučaju ocjena treba biti poticaj, a ne kazna. Mi kao učitelji – ocjenjivači, posebno u početnim razredima osnovne škole trebamo stvoriti uvjete u razredu i u zajedničkim aktivnostima da svaki učenik može postići neki uspjeh, te pokazati neki napredak.

LITERATURA:

1. Grgin, T. Školska dokimologija. Jastrebarsko: "Naklada Slap", 1994.
2. Matijević, M. Ocjenjivanje u osnovnoj školi. Zagreb: TIPEX, 2004.